

SEMINÁŘE, KONFERENCE, AKCE

Desáté pracovní jednání zahradníků a specialistů Národního památkového ústavu

Barbora KULHAVÁ

V rámci zvyšování odborné kvalifikace zahradníků a specialistů na historickou zeleň se ve dnech 31. 5. – 2. 6. 2016 uskutečnilo již desáté pracovní jednání v terénu na téma „Historické oranžerie a zahradní stavby v zámeckých zahradách a parcích – konzervace – využití“. Cílem akce je předávání zkušeností z praxe získané při průzkumech, dokumentaci a obnově staveb, které jsou součástí kulturního dědictví a dokládají dějiny zahradní kultury.

Skupina pracovníků má název ORFIAN (oranžerie-fikovny-ananasovny). Pracovní jednání na severní Moravě připravil a odborně vedl Ing. Petr Kubeša (NPÚ, ÚOP v Olomouci), organizačně se podílela Ing. Gabriela Stögerová (NPÚ, ÚOP v Brně) a autorka tohoto příspěvku. Program setkání byl rozdělen do tří dnů, v rámci kterých účastníci semináře navštěvovali jednotlivé tematicky zajímavé objekty. Na programu prvního dne byly Habrovany, Arcibiskupský palác v Olomouci, Veselíčko a Příkazy, druhý den jsme navštívili Velké Losiny, Vlčice, Tančírnu v Račím údolí, Kozí Hrádek v Bílém Potoce a lázně Jeseník, poslední den pak byl věnován prohlídce zámku a parku na Jánském vrchu v Javorníku.

Habrovany

Původně renesanční zámek byl za Jana Herringa v roce 1825 přestavěn na empírový. Krátce po přestavbě zámku byl východně pod ním založen na břehu rybníka nevelký přírodně krajinářský park s výsadbou významných dřevin. Jeho menší část při severovýchodní hranici sloužila jako zámecké zahradnictví a ovocný sad, v roce 1853 byl vybudován menší skleník s pařeništi. Po roce 1947 převzal zámek Zemský ústav pro péči o tělesně vadné v Brně-Králově poli od Národního pozemkového fondu při ministerstvu zemědělství a v roce 1948 bylo započato s adaptací zahradníkovy domu a skleníků.

V současné době je parkový areál rozdělen silnicí na dvě části: horní, menší u zámku, kde je ústav sociální péče pro tělesně postižené, a dolní, která má přírodně krajinářskou úpravu s několika dendrologicky významnými dřevinami (např. Ginkgo biloba, Liriodendron tulipifera, Sophora japonica, Fagus sylvatica, 'Pendula', Fraxinus excelsior aj.).

V koncepci přírodně krajinářského pojetí byla v parku na počátku 19. století vystavěna nad rybníkem oranžerie jako zděná stavba čtvercové dispozice. Z roku 1836 pochází soupis rostlin pěstovaných ve vrchnostenské ovocné zahradě a v oranžerii, který pořídil tehdejší zahradník Jan Skořepa. Ve 40. letech 19. století došlo k zásadnímu rozšíření staré oranžerie na oranžerijní skleník přístavbou dvou bočních křídel. Práce byly dokončeny kolem roku 1842. Podle archivního

pramene z roku 1855 disponoval skleník třemi odděleními. První (teplé) sloužilo k umístění holandských rostlin, druhé (studené) sloužilo jako zimoviště květin a rostlin pro výsadbu letních okrasných květinových parterů v parku. Střední část pak byla užívána jako oranžerijní salon. Oranžerijní skleník je součástí nemovité kulturní památky s názvem Zámek s parkem r. č. 19764/7-3626 ÚSKP.

Větší část neudržovaného parku pod zámek připadla rozhodnutím JmK v roce 2004 bezplatným převodem obci Habrovany. Ta musela vyřešit složité majetkové vztahy a připravovala dva projekty zahrnující celý komplex parku. S podporou Operačního programu životního prostředí byl revitalizován zámecký rybník a Habrovanský potok, byly ošetřeny dřeviny a provedeny nové výsadby. S podporou Regionálního operačního programu (dotace z Evropské unie) byla řešena cestní síť, veřejné osvětlení a mobiliář. V následné fázi vypracovala brněnská firma Projektce zahradní, krajinná a GIS, s. r. o., studii a projektovou dokumentaci celkové obnovy zámeckého parku, která byla provedena v letech 2009–2010 firmou KAVYL Mohelno. Slavnostní otevření obnoveného parku a jeho předání občanům proběhlo 7. srpna 2010 v rámci oslav 660 let od první písemné zmínky o Habrovanech.

Nová tvář zámeckého parku koresponduje s obnoveným zámekem, kde je Domov pro osoby se zdravotním postižením a Domov pro seniory, a to i tím, že je přizpůsoben osobám s omezenou možností pohybu. Nové cesty, mostky a odpočinková místa slouží k posezení a relaxaci v příjemném prostředí parku. V roce 2015 získala obec Habrovany za provedenou obnovu ocenění Zlatá cihla v programu obnovy venkova v kategorii A – obnova památkově chráněných objektů.

Oranžerijní skleník je nicméně stále v havarijním stavu. V roce 2009 byla zpracována projektová dokumentace na jeho rekonstrukci, po které by měl sloužit k společenskému, kulturnímu a zahradnímu využití. V roce 2012 byl oranžerijní skleník zařazen do Seznamu ohrožených památek a každoročně je podávána zpráva o jeho další destrukci na MK ČR.

Arcibiskupský palác v Olomouci

Objekt oranžerie v zahradě arcibiskupského paláce, založené na vyvýšené terase tvořené někdejšími opevněními, byl vystavěn roku 1854 pro přezimování subtropické zeleně v nádobách, zejména palem (v historických plánech je označována jako palmový skleník). Zmínky o zahradním nábytku dosvědčují, že funkce prostoru byla i rekreační. Současně s oranžerií byl vystavěn skleník pro kamélie, který zanikl roku 1942.

Stavba oranžerie má půdorys protáhlého obdélníka a uvnitř je rozdělena na vlastní prostor skleníku s prosklenou jižní a východní stěnou a zděnou místnost. Přístavek na dvorku novějšího data má schodiště a suterén, kde byla původně kotelna. Hlavním nosným materiálem je litina. Interiér je vybaven kulatou vodní

Obř. 1. Účastníci letošního setkání před oranžerií ve Velkých Losinách. Foto: Dagmar Fetterová, 2016.

nádrží. Současný stav oranžerie je špatný a objekt je bez využití, obnova je však již plánována. Může se opřít o stavebněhistorický průzkum, který zpracovali Helena Richterová a Tomáš Vítek.

Veselíčko

K výstavbě nové zahrady došlo až za Aloise Arnošta Podstatského z Prusinovic (1723–1793), dokončena byla roku 1779. Na místě pozdějšího parku se tehdy nacházela tzv. Branská zahrada s ovocnými dřevinami. V té době zde stál skleník, oranžerie a zahradní domek. První úpravy v tzv. Branské zahradě byly provedeny v letech 1798–1801, kdy byla vybudována menší vodní plocha. V roce 1806 nový zámecký zahradník Josef Rock vytvořil plán vybudování zámeckého parku. Na veškeré práce byl ale zahradník sám ještě v roce 1825, kdy vznikl další, již propracovanější projekt. Práce na založení parku probíhaly od roku 1827 a do tří let byl prakticky ukončen. Po odchodu J. Rocka do důchodu (1840) pokračoval v péči o park zahradník Leopold Bisinger, od roku 1905 zde pracoval Vincent Hoffmann. V roce 1915 byl v kuchyňské zahradě postaven nový skleník mezi oranžerií a zahradním domkem.

Veškeré úpravy v pravidelné zahradě byly dokončeny za posledního majitele panství Leopolda Jáchyma Podstatského-Liechtensteina z Prusinovic. Ten nechal vybudovat pseudobaroční kašnu z betonu a na dolní terase bazén na koupání.

Ještě okolo roku 1950 byl dobře zachován průhled přes hlavní kompoziční osu od zámku do okolní krajiny. Parter před zámekem byl změněn do pseudobaročnické podoby. Po roce 1947 přestaly být před zámekem letně okrasné rostliny, v roce 1948 získala zámek Okresní charita v Přerově a poté se v jeho držení vystřídal jiný uživatel, což kolem roku 1953 vedlo ke zničení plastik a poničení výzdoby areálu. Bývalá oranžerie s čelní prosklenou stěnou se nacházela ve špatném stavebně-technickém stavu a roku 1958 byla zbourána. V roce 1962 už nebyl park řádně udržován.

Poslední projektová dokumentace na obnovu zeleň byla vypracována v roce 1995, realizace ukončena roku 1999. Do současné doby se park dochoval se stále čitelným kompozičním záměrem, mnoho původ-

ních dřevin již zde ale chybí a některé byly vysázeny na nevhodná místa. Hrubým zásahem do kompozice byla výstavba rodinných domů v hlavní ose parku pod zámkem, kde dříve stála chmelnice.

Zahradní průčelí ovládá široký parter, který terasovitě sestupuje středním schodištěm do osově orientované, pravidelně formální zahrady s bazény, balustrádami a střihanými stěnami a loubím. Optickým vyústěním jsou Hostýnské vrchy. V přírodní části parku rostou mohutné věkovité dřeviny. Park je udržován a využíván jak návštěvníky, tak místním obyvatelstvem.

Přikazy

První písemná zmínka o obci je z roku 1250 a je spojena se jménem Martinka z Přikaz, který část vesnice odkázal olomoucké kapitule. O sto let později se Přikazy staly církevním majetkem. Mimořádný výskyt archeologických nálezů v obci a okolí potvrzuje prehistorické osídlení. Dominantou je budova Záloženského domu; byl postaven v letech 1919–1921 na místě obecního hostince „Na radnici“. Zajímavá je kaple sv. Cyrila a Metoděje, postavená v letech 1924–1926. Soubor staveb lidové architektury, nazývaný „Hanácké skanzen“, je dokladem hliněného lidového stavitelství z oblasti Hané, kterou představují 4 paletové stodoly z první poloviny 19. století a kompletní hanácký statek s obytnou a hospodářskou částí, na které navazují zahrady se starými ovocnými stromy. Stavby jsou kulturními památkami, doplněnými venkovským mobiliářem z let 1799–1950.

Velké Losiny

Ozdobná renesanční zahrada s labyrintem vznikla roku 1602. V letech 1731–1738 byla za Jana Ludvíka ze Žerotína vybudována barokní zahrada francouzského stylu s desetistupňovou kaskádou, bazénem s vodotrysky a pavilony s bohatou sochařskou výzdobou. Zahrada však byla za Liechtensteinův začátkem 19. století zrušena a přeměněna na krajinářský park s výhledy na okolní horskou krajinu Jeseníků. Byl také založen rybník a obvodní komunikace.

Dnešní oranžerie v zámeckém parku se nachází západně od zámku. Pochází z roku 1886 a byla tedy vystavěna již v novém přírodně krajinářském parku, jehož autorem byl zahradník František Slabý ml. V současné době je oranžerie používána k prezimování rostlin a předpokládá se její památková obnova.

Vlčice

Východně od zámku se nachází hospodářský dvůr a zahrada. Uprostřed její severní strany byla postavena oranžerie, nazývaná palmový skleník, a skleníky pro pěstování květů a zeleniny. Využívání těchto staveb skončilo koncem 2. světové války a dnes již pozorujeme pouze obvodové zdvo v rozbujelém náletovém lezení.

Tančírna v Račím údolí

Secesní tančírnu (Georgshalle) v Račím údolí nechal postavit v roce 1903 vatislavský kardinál Georg Kopp. Zakázku na stavbu získal místní stavitel Alois Utner, který dřevěnou stavbu ve stylu alpského lidového domu ozdobil secesními motivy. Taneční sál byl dlouhý 20 metrů a stěny byly bohatě prosklené barevnými vitrážemi. Do sálu se vstupovalo širokým vnějším schodištěm. Mimořádné architektonické ztvárnění stavby doplňovalo zasazení do parčíku s četnými dřevinami. Restauráční zařízení fungovalo ještě po roce 1945, vlastníkem se staly Československé státní lesy. V roce 1979 byla vybudována v jihozápadní části parku nora a pořádaly se zde závody v norování lišek. Dalším vlastníkem se stalo JZD Čejč a poté České dráhy. Stavba chátrala a byla na pokraji zřícení. Jeseňské Hnutí Brontosaurus zahájilo pokus o záchranu stavby, nadšenci na své náklady prováděli nejnutnější údržbu. Až v roce 2007 odkoupila obec Bernartice tančírnu a v roce 2014 získala dotaci 12 milionů korun. Jediněnou stavbu se tak podařilo díky velkému úsilí zachránit.

Kozí hrádek v Bílém Potoce

Romantický hrádek vznikl podle návrhu úspěšného herce Rudolfa Rittnera v letech 1908–1909 přestavbou statku v Bílém Potoce. Dominantním prvkem hrádku je obytná budova s hranolovou věžičkou se střechou ve tvaru zvonové helmice zakončené makovicí. Celý objekt byl srostlý s přírodou mimo jiné ozeleňnými fasádami; dnes zůstaly jen prázdné treláže. Podle mapy stabilního katastru na místě Rittnerova hrádku stál v roce 1836 velký statek se zděnými budovami, který byl později přestavěn. Objekt obklopuje park, který se rozkládá zejména ve svahu nad stavbou. Součástí je i vodní plocha navazující na dvůr. Dnes je objekt v soukromých rukou a probíhá jeho postupná obnova.

Lázně Jeseník

Lázně jsou spojené se jménem Vincence Priesnitze (1799–1851), který v přírodním prostředí v vodních pramenů založil vodoléčebný ústav světové pověsti. Byla zde vybudována řada lázeňských budov, parková kolonádová cesta s výhledy, instalovány sochy. Při kraji lesů nad lázněmi se nachází krajinná úprava Jižní svah se sochařským areálem Jana Šimka. Svažité terén je modelován do zemních vln, kterými probíhá spirálová cesta, hrubě dlážděná a zatravněná, doplněná jedenácti sochařskými zastaveními Cesty života. Jediné nečlenné kompozice s okolní krajinou přímo vybízí k meditaci.

Zámecký park v Jánském vrchu

V roce 1776 byla založena formální okrasná zahra-

da pravidelného francouzského typu.

Po roce 1800 za biskupa Jana Kristiána Hohenlohe-Waldenburga na jižním svahu vznikl krajinářský park, který byl později rozšířen za biskupa Leopolda Swednického. Poměrně srázné svahy a také členitost terénu byly dobře dispozičně využity na rozloze 11,2 ha, kde rostou zajímavé dřeviny.

Závěr

Poděkování za přípravu a organizování akce náleží Ing. Petrovi Kubešovi a dále Ing. Evě Pulkertové a Mgr. Tomášovi Vítkovi. Vstřícnou spoluprací přispěli starosta Habrovan Radoslav Dvořáček a zámecká zahradnice Julie Kargerová ve Velkých Losinách. Bylo nám umožněno nahlédnout do zázemí zajímavých objektů, seznámit se s historickými souvislostmi a současností. Věříme, že se co nejdříve podaří provést obnovu oranžerie v Habrovanech, v Olomouci a Velkých Losinách i objektu Kozího hrádku. Oranžerie ve Vlčicích se nachází již pouze v torzu. Velmi kladně hodnotili účastníci jednání obnovu parku ve Veselíčku a rekonstrukci tančírny v Račím údolí. Získané zkušenosti a poznatky zcela jistě opět využijí všichni, kteří se zajímavého pracovního jednání zúčastnili.

Dagmar FETTEROVÁ

Co je nového v Lomnici u Tišnova

V rámci celostátní akce *Víkend otevřených zahrad* byla dne 11. června 2016 již podruhé uspořádána komentovaná prohlídka obnovené oranžerie s hrnčírnou a pecí, která získala cenu veřejnosti v rámci ceny NPÚ Patrimonium pro futuro 2014, a navazujícího zámeckého parku a lesoparku. *Víkend otevřených zahrad* celostátně organizuje Průvodce parkem, o. s., za podpory NPÚ a ve spolupráci se Společností pro zahradní a krajinářskou tvorbu a Svazem zakládání zeleně. Partnerem je Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně. Svátek zahrad běžně nepřístupných veřejnosti vznikl ve Velké Británii a probíhá vždy během druhého červnového víkendu. Letos se otevřely brány již sto osmdesáti zahrad a parků. Na akci v Lomnici se podílel Městys Lomnice, NPÚ, územní odborné pracoviště v Brně, Střední odborné učiliště a Střední odborná škola v Lomnici u Tišnova, Střední škola hotelnictví a gastronomie SČMSD a majitelka památky, paní Zdeňka Tusková.

V rámci lomnické prohlídky doc. Ing. Jan Lacina, CSc., provedl 101 (!) návštěvníků, mezi kterými bylo i 25 členů Sdružení přátel botanické zahrady v Brně, zámeckým parkem se zajímavými stromy, mezi nimiž vynikají dva památné – javor horský a buk lesní červenolistý. Prohlídka pokračovala lesoparkem k obnove-